

I särskola eller grundskola?

Skolverkets rapport nr 216

Distributör: Liber Distribution, Publikationstjänst, 162 89 Stockholm.
Beställningsnummer: 02: 721
Pris: 60 kr

Skolverkets rapport 216 är svar på det tredje och sista utvärderingsuppdraget från regeringen om särskolan. Hösten 2000 kom rapporten *Hur särskild får man vara?*

En analys av elevökningen i särskolan och hösten 2001 Kvalitet i särskola - en fråga om värderingar. Rapporten *I särskola eller grundskola?* bygger på resultat från en rikstäckande enkät till särskoleansvariga i samtliga kommuner och intervjuer och skolbesök i nio utvalda kommuner. Dessa tre rapporter kommer troligen att vara ett viktigt underlag för den parlamentariska kommitté, som regeringen tillsatt (U 2002:01) för att utreda den framtida utformningen av särskolan och särsvux. Följande presentation av rapport 216 koncentreras på bakgrund och sammanfattningar. För att ta del av tabeller och delresultat i övrigt hänvisas till rapporten i sin helhet.

Sammanfattningen av rapporten har utförts av Olov Andersson för FUB Utveckling i augusti 2002.

Innehåll:

Vilka elever talar vi om? sidan 3

Bakgrund sidan 4

Sammanfattning sidan 5

- orsaker till variation beträffande integrering

Sammanfattning sidan 6

- kvaliteten i olika undervisningsformer

Sammanfattning sidan 7

- försöksverksamhet med föräldrainflytande

Slutdiskussion sidan 8

- några kompletterande utdrag

Vilka elever talar vi om?

Barn som bedöms inte kunna nå upp till grundskolans mål för att de är utvecklingsstörda ska tas emot i särskolan. (Skollagen 1 kap., 5§) Särskolans elevkrets om fattar både de elever som går i träningsskolan och i grundsärskolan. I de flesta fall råder det ingen tvekan om att barnen tillhör elevkretsen, men det finns elevgrupper som befinner sig i gråzoner; mellan grundsärskolan och träningsskolan eller mellan grundskolan och grundsärskolan. Skollagen förutsätter att det går att fastställa vilka barn som tillhör personkretsen och som därmed har rätt att gå i särskolan, men tidigare undersökningar har visat att även andra elever går där. Den ökning av elevantalet i särskolan, som har skett efter kommunaliseringen, härrör sig i huvudsak till den grupp som befinner sig i gränslandet mellan grundskola och särskola. En del av dessa elever går kvar i sin grundskoleklass, men tillhör särskolan och ska läsa efter särskolans läroplan.

Bakgrund

Den under senare tid förändrade synen på kunskap och lärande har betydelse för den elevutveckling vi nu ser i särskolan. Undervisningsgrupperna har blivit större under 1990-talet. För elever i behov av ledning, struktur och ordning, lugn och ro riskerar de nyare individualiserade arbetsätten att innebära svårigheter. Samtidigt ställs ökade krav på skolorna att se till att alla elever klarar godkänt-målen. Förändringar i skolsystemet kan bidra till att elever med lindrig utvecklingsstörning, som inte fått tillräckligt stöd i grundskolan, erbjuds skolgång i särskolan.

Mycket tyder på att det blivit alltmer accepterat att sortera barn och ställa diagnoser. Elever med tillkommande svårigheter som damp/ADHD och elever med koncentrationssvårigheter har blivit fler i särskolan, liksom elever med emotionella svårigheter. Det förekommer också att elever som inte har en utvecklingsstörning, enligt gällande bedömningspraxis, återfinns i särskolan. Många av dessa barn har tidigare klarat av att gå i grundskolan.

Kommunaliseringen av särskolan har medfört att allt fler skolledare och lärare, som tidigare inte kommit i kontakt med särskolan, nu ansvarar för undervisning av särskoleelever. Bristande kunskap om särskolans nationella styrdokument riskerar att försämra undervisningen. Variationen är stor beträffande allt från organisationen av undervisningsgrupper till innehållet i undervisningen.

Kommitténs uppdrag bestod i att kartlägga och analysera tre aspekter:

1. Orsaken till variationen mellan och inom kommuner beträffande integrering av särskolebarn i grundskoleklasser
2. Kvaliteten i undervisningen, särskilt den pedagogik som erbjuds särskolans elever i särskola jämfört med i grundskola.
3. Försöksverksamheten med föräldrainsflytande

Sammanfattning - orsaker till variation beträffande integrering

Såväl inom som mellan kommuner finns en stor variation beträffande förhållningsättet till grundskoleintegrering. Vilka kommunala strategier kan skönjas och vilka förutsättningar har grundskolan att ta emot elever med utvecklingsstörning? Rapporten listar följande som de viktigaste orsakerna och argumenten som anförs för integrering:

- Integrering kan vara ett sätt att få vårdnadshavare att acceptera särskola för sina barn
- Integrering kan framstå som den enda organisatoriska lösningen för en skola med få särskoleelever
- Integrering kan vara ett sätt att ge särskoleelever positiv draghjälp från grundskoleelever
- Särskoleelever i glesbygd slipper långa resor när de integreras i en grundskola nära hemmet

Man finner det oroande att bara en punkt, den tredje, på något sätt kan kopplas ihop med elevens undervisningssituation och pekar på risker, som de övriga punkterna kan medföra. T ex när man integrerar särskoleelever på grund av att de är för få för att bilda en egen grupp saknas ofta den nödvändiga kompetensen och erfarenheten att undervisa särskolans elever. Viktiga villkor för att nå så långt som möjligt mot en social integrering är att det finns tillräckliga ekonomiska resurser, personal med adekvat utbildning, ändamålsenliga gruppsammansättningar, ett gott socialt klimat, väl tilltagen planeringstid för lärarna samt information till föräldrarna. Lärarnas och skolledarnas kompetens och inställning är andra viktiga förutsättningar.

Kommunala strategier och program för särskolans organisering saknas i de flesta kommuner. Oftast löses frågan för att situationen kräver det, utan att det finns några gemensamma idéer om vad man vill åstadkomma. Orsakerna till variationerna ifråga om integreringen av särskoleelever i grundskoleklasser styrs i huvudsak av praktiska omständigheter och tolkningar av den offentliga retoriken kring ”integrering” och ”en skola för alla”, vilket ger utrymme för de flesta av lösningar. ”En skola för alla” kan omfatta en skola med t ex särskoleelever i en grupp för sig i en lokal vid sidan av och andra elever som inte klarar av grundskolan i andra smågrupper för sig, Det kan också vara en skola där alla elever undervisas tillsammans i samma grupper. Studien pekar dock sammantaget på en tendens mot segregering snarare än inkluderande integration.

Sammanfattning - kvaliteten i olika undervisningsformer

Studien visar på några betydande skillnader mellan lärare i olika undervisningsgrupper. Det är uppenbart att det främst är lärare i särskoleklasser som besitter kompetens i form av specialutbildning och längre erfarenhet av att undervisa särskoleelever. Lärare i särskoleklass upprättar i betydligt större utsträckning planer för sina elever. Elever integrerade i grundskoleklass skulle få en kvalitativt bättre undervisning om deras lärare upprättade planer, fick mer stöd för att undervisa och hade specialpedagogisk utbildning i högre utsträckning än idag.

Studien visar emellertid också att det finns grundskollärare och även lärare utan pedagogisk utbildning, som trots osäkerhet om den egna kompetensen, bedriver kvalitativ och kunskapsutmanande undervisning av särskoleelever. I särskolan finns på vissa håll tendenser att väga över mot trygghet på bekostnad av kunskapsutmaning. Detta kan bero på att särskollärarna i relativt hög utsträckning har förskolläraryt utbildning som pedagogisk grundutbildning och erfarenheter av barn med utvecklingsstörning från vård och behandling.

Vad gäller vårdnadshavarnas grad av "nöjdhet" konstateras att de flesta känner sig nöjda med såväl skolans bemötande och lärarnas kompetens oavsett typ av undervisningsgrupp. Den trygghet som erbjuds elever i särskoleklasser uppskattas av både elever och vårdnadshavare. I fråga om kunskaper tycks dock grundskolan ur vårdnadshavarens synpunkt vara mer utmanande. Sammanfattningsvis konstateras att grundskolan står inför stora utmaningar i och med särskolans kommunalisering.

Sammanfattning - försöksverksamhet med föräldrainflytande

Den 1 januari 1996 infördes lagen om ökat inflytande över skolgången för barn med utvecklingsstörning. Den gällde till utgången av år 2000, men förlängdes till juni 2005. Lagen säger bl a att om vårdnadshavaren inte lämnar sitt medgivande till att barnet tas emot i särskolan skall barnet fullgöra skolplikten enligt vad som gäller för barn i allmänhet. I propositionen utvecklas tankegångarna som låg till grund för beslutet om försöksverksamheten. Man menar där att ett barns placering i särskola mot föräldrarnas vilja utgör en dålig grund för barnets skolgång, men man påpekar också att om vårdnadshavaren väljer placering i grundskolan innebär det att grundskolans kursplaner och betygssystem gäller. Vikten av information om de olika skolformerna, vilka krav de olika skolformerna ställer på eleverna och vilka krav föräldrarna kan ställa på skolan understryks. Föräldrarna bör också informeras om att grundskolans resurser för att utforma undervisningen efter en enskild elevs behov är mindre än särskolans. Skolverket föreslår nu att försöksverksamheten övergår i reguljär verksamhet.

Den föreliggande studien visar att en del som tackat ja till särskolan har gjort detta mot sin övertygelse på grund av det har upplevts som enda möjligheten att få stöd till barnet. En del som tackat nej till särskolan upplever sig motarbetade av skolan och har fått kämpa hårt för att få ett bra stöd till barnet. Avgörande för resultatet tycks vara föräldrarnas förmåga att argumentera och kommunicera med skolan.

Det verkar något oklart om den information som ges till vårdnadshavarna verkligen når fram och om innehållet i denna information. En större andel tackat nej-föräldrar än tackat ja-föräldrar säger sig inte fått tillräcklig information om konsekvenserna av skolgång i de olika skolformerna. Det är dock tydligt att det saknas information i båda grupperna. Ett uttryck för detta är den grupp bland tackat ja-föräldrarna som inte tror att deras barn kommer att gå i särskola längre fram under sin skoltid.

Grundskollärarna har stor betydelse för valet av skolform. Det är ofta de som, ifråga om de elever som börjat sin skolgång i grundskolan, vid t ex utvecklingssamtal för frågan om särskola på tal. Att sedan föräldrarna inte upplever sig ha någon reell valmöjlighet är inte rimligt utifrån intentionerna. Det är viktigt att skolan möter föräldrarna med respekt. Informationen till vårdnadshavarna om den utredning som gjorts och det resultat som ligger till grund för erbjudandet måste vara tydlig. Likaså informationen om de båda skolformerna och vilka konsekvenserna blir av de olika valen.

Slutdiskussion - några kompletterande utdrag

Studien väcker några grundläggande frågor: Har kommunaliseringen av särskolan verkligen inneburit att skolformerna i praktiken närmat sig och berikat varandra? Vad innebär särskoleklassernas isolering - att självförtroende och kompetens utvecklats, eller en känsla av olikhet och brist på stimulans? I vilken mån utnyttjas den lokala närheten och tas det tolkningsföreträde som dagens skolsystem förutsätter tillvara av kommuner och skolor?

Skolans uppdrag och roll enligt lagar och förordningar tolkas idag utifrån den lokala vardagstraditionen och makten för kommuner och skolor att göra dessa egna tolkningar har ökat det senaste decenniet. Resultatet blir att det svenska tidigare relativt enhetliga skolsystemet nu rymmer en mängd vardagliga tillämpningar. En intressant fråga, utifrån denna studie är om olikheterna i organisation och undervisning kan spåras i just denna makt som kommuner och skolor fått eller om det främst är ett utslag av traditioner kring hur man 'alltid gjort' i den lokala vardagen. Ett rimligt krav är att det verkligen är medvetna överväganden utifrån elevernas individuella förutsättningar som ligger till grund för organiseringen av enskilda elevers undervisning. Barnets bästa måste få styra.

Riksförbundet FUB
FUB Utveckling
Box 6436
113 82 STOCKHOLM
tel 08-508 866 00
fax 08-508 866 66
e-post: fub@fub.se
hemsida: www.fub.se

FUB

För Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna